

5. Кирич Н.Б. Від стабілізації суспільного виробництва — до сталого розвитку суспільства: Монографія. — Тернопіль: ТДТУ, 2003. — 203 с.

6. Олійник С., Шматкова Г., Маринченко П., Бутнік О. Інноваційні пріоритети галузі // Харчова промисловість. — 2006. — № 5. — С. 4–7.

7. Харів П.С., Андрушків Б.М., Кирич Н.Б. Економіка підприємств. — Тернопіль: Економічна думка, 2000. — 442 с.

8. Щербак І.А. Державне регулювання інноваційного розвитку трудового потенціалу міжнародних транспортних коридорів України // Вісник економічної науки України. — 2007. — № 1. — С. 171–174.

О.В. Кленін

м. Маріуполь

ПЕРСПЕКТИВИ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ ДОНБАСУ

Проблема економічного зростання, як в розрізі території, національного господарства, так і на рівні окремого підприємства, тісно пов'язана з наявністю ресурсів для розвитку. Найважливішим джерелом економічного зростання є інвестиції. Європейський вибір України і, відповідно, необхідність її інтеграції у високотехнологічне конкурентне середовище зумовили необхідність формування інноваційної моделі розвитку, в якій головним джерелом тривалого економічного зростання є наукові придбання та їхнє технологічне застосування, яке дасть можливість підвищити конкурентоспроможність економіки країни взагалі, а також економіки регіону, міста та окремого підприємства.

Різним теоретико-методологічним аспектам інвестиційних процесів, інноваційно-інвестиційного розвитку як на рівні підприємств, так і на рівні регіону, країни присвячено праці багатьох дослідників: А. Мерзляка, І. Сергеева, О. Удалих, Ю. Федорчука [1–4]. В той же час недостатньо розкритими та дискусійними залишаються до цього часу питання пошуку джерел фінансування інноваційного розвитку та відтворення основного капіталу вітчизняних промислових підприємств.

У зв'язку з цим метою роботи є аналіз проблем і перспектив інноваційно-інвестиційного розвитку промислових підприємств у великому промисловому регіоні (на прикладі підприємств м. Донецька і Донецької області) та розробка на цьому ґрунті пропозицій щодо удосконалення управління інвестиційними та відтворювальними процесами.

Термін «інвестиції» походить від латинського слова «invest», що означає вкладати. У загальноприйнятому трактуванні інвестиції — це вкладання коштів в основний капітал з метою отримання прибутку.

Економічну природу інвестицій зумовлено закономірностями процесу розширеного відтворення. Вона полягає у використанні додаткової частки суспільного продукту, національного доходу для збільшення кількості та якості елементів продуктивних сил суспільства.

Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18 вересня 1991 р. дає визначення інвестицій як грошових, майнових, інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності з метою отримання прибутку чи досягнення соціального ефекту.

У першому випадку інвестиції розглядаються як засіб збільшення капіталу, а у іншому — як засіб надання соціальних послуг, які у кінцевому рахунку сприятимуть соціально-економічному розвитку суспільства.

Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств» [5] визначає інвестицію як господарську операцію, яка передбачає придбання основних фондів, нематеріальних активів, корпоративних прав і цінних паперів в обмін на кошти або майно.

Інвестиційна діяльність — це послідовна, цілеспрямована діяльність, що полягає в капіталізації об'єктів власності, у формуванні та використанні інвестиційних ресурсів, регулюванні процесів інвестування і міжнародного руху інвестицій та інвестиційних товарів, створенні відповідного інвестиційного клімату і має на меті отримання прибутку або певного соціального ефекту. Вона є найбільш потужною формою реалізації економічних інтересів.

Так, законодавство України визначає інвестиційну діяльність як послідовну, цілеспрямовану діяльність, що полягає в капіталізації об'єктів власності, у формуванні та використанні інвестиційних ресурсів, регулюванні процесів інвестування і міжнародного руху інвестицій та інвестиційних товарів, створенні відповідного інвестиційного клімату, яка має на меті отримання прибутку або певного соціального ефекту.

Реалізація інноваційної стратегії економічного зростання потребує прискореного розвитку високотехнологічних виробництв, спроможних виробляти наукоємну продукцію з високою доданою вартістю, формування експортного потенціалу цих виробництв, підвищення технологічного рівня підприємств завдяки прогресивним вітчизняним і світовим науково-технічним досягненням.

Для того, щоб постійно оновлювати склад основних фондів, підвищувати питому вагу активної частини основних фондів, поліпшувати використання основних фондів, необхідно: по-перше, забезпечити своєчасне запровадження в дію і повне освоєння знову введених у дію основних фондів і виробничих потужностей. По-друге, необхідно постійне підвищення технічного рівня виробництва на базі впровадження нової техніки і технології, для того, щоб витрати на ці цілі в розрахунку на одиницю продуктивності, застосовуваного устаткування чи іншого корисного ефекту, знижувалися. При цьо-

му важливе значення має удосконалення структури основних фондів, підвищення питомої ваги їхньої активної частини. Також важливим фактором підвищення ефективності є повне використання екстенсивних факторів, що пов'язано з поліпшенням експлуатації всього наявного устаткування.

Аналіз динаміки інвестиційних процесів в м. Донецьку та Донецькій області дозволяє констатувати, що протягом 2007 р. 32 підприємствами та організаціями м. Донецька здійснено розробку та впровадження 69 інвестиційних проектів загальною вартістю 100,7 млн. грн. Реалізація проектів здійснювалась переважно за рахунок власних коштів підприємств та організацій (40,6 %), а також коштів замовників на проведення робіт і наукових досліджень та залучених грошових коштів (49,4 %). За рахунок державного бюджету профінансовано 10,0 % від вартості освоєних коштів. Найбільш сприятливими для впровадження інновацій були підприємства обробної промисловості, машинобудування та металургії. Обсяг реалізованої інноваційної продукції, виробленої підприємствами міста, склав понад 270 млн. грн. [6, с. 176–177].

В місті на протязі останніх років спостерігається позитивна динаміка інвестицій в основний капітал. У 2006 році обсяг капітальних вкладень збільшився на 23,5 %. За 2007 рік підприємствами та організаціями-замовниками усіх форм власності за рахунок усіх джерел фінансування освоєно 4705,2 млн. грн. капітальних вкладень в основний капітал. По обсягу інвестицій в основний капітал місто займає перше місце в області.

Інвестиційні процеси в Донецькій області набирають також набирають темпи. У 2007 р. обсяг прямих іноземних інвестицій в Донецьку область збільшився в півтора рази і на 1 січня 2008 р. досяг 1,4 млрд. доларів США. У 2007 р. інвестиції поступали переважно у вигляді грошових внесків (236 млн. доларів, або 48 % від всіх надходжень), зокрема на суму 130 млн. доларів іноземними інвесторами придбані акції підприємств області. П'ята частина інвестицій внесена у вигляді рухомого і нерухомого майна. В цілому сума коштів, вкладених в промисловість області, зросла на третину, але питома вага промислових видів діяльності в обласному обсязі іноземних інвестицій, що поступили протягом 2007 р., зменшилася з 64 до 55 % [7].

Щодо інноваційно-інвестиційної діяльності на регіональному рівні, то пріоритетні напрямки промислової політики визначено Програмою розвитку Донецької області до 2010 року «Донецька область-2010». Зокрема, для машинобудівного комплексу пріоритетом є: реструктури-

зація виробничих потужностей підприємств відповідно до кон'юнктури внутрішнього ринку, підвищення конкурентноспроможної продукції шляхом зменшення ресурсоемності виробництва, виводу з експлуатації морально застарілих і фізично зношених агрегатів, оновлення виробничих фондів і в цілому проведення глибокої структурної та технічної перебудови галузі з метою раціонального використання виробничих потужностей, оновлення виробничих потужностей і виробничих фондів. Реструктуризація машинобудівельних підприємств повинна, перш за все передбачити виведення з експлуатації фізично і морально зношеного устаткування, яке не може забезпечити виробництво конкурентноспроможної продукції та ефективного виробництва.

В умовах відкритого ринку постійно відбувається процес витиснення з економіки відстаючих малопродуктивних технологій і поширення щодо більш ефективних виробництв. Продуктивність технологічної системи визначається її здатністю робити продуктів усіх видів більше, ніж їх затрачається на виробництво, на величину доданої вартості. Високопродуктивна технологічна система здатна робити щодо більше доданої вартості, чим низько продуктивна. Підвищення продуктивності технологічних систем супроводжується інвестиційними процесами. Виникає питання про реальні оцінки джерел інвестицій, їхніх обсягів, частки і структури відносно як величини доходів інвесторів, так і засобів виробництва. Інвестиційний процес сприяє відновленню виробничих фондів. Варто зауважити, що самі інвестиції ще не вирішують проблеми структурної перебудови виробництва. Ця задача може бути позитивно вирішена тільки на основі створення нових технологій і нових виробничих потужностей. В залежності від ринкової кон'юнктури, підприємства, що здійснюють виробничу діяльність, можуть формувати інвестиційні процеси різної інтенсивності і різних напрямків. Найважливішими факторами при цьому виступають власні фінансові ресурси й інші джерела фінансування, що визначають можливості інвестування. Обмежувальними факторами є обов'язкові платежі підприємства, що скорочують можливості інвестування. Разом з тим, інвестиційні процеси на підприємствах машинобудівного комплексу Донецької області, як свідчать дані табл. 1, є вкрай обмеженими, на рівні 1–2% до основних фондів. Інвестиційне регулювання повинне здійснюватися на основі абсолютних і відносних інвестиційних нормативів, що визначають структуру доходів і витрат, виходячи з обсягів інвестицій з розподілом їх у часі.

Таблиця 1

Співвідношення балансового прибутку та відрахувань, які спрямовуються на розвиток виробництва машинобудівних підприємств

Підприємства	Частка балансового прибутку, яка спрямовується на розвиток виробництва, %	Відрахування на розвиток виробництва в % до основних фондів
ЗАТ «НКМЗ»	3,3	0,38
Концерн «Азовмаш»	8,3	1,63
ВАТ «Старокраматорський машинобудівельний завод»	40,9	1,68
Завод «Славважмаш»	28,7	0,51
ВАТ «Ясинуватський машинобудівельний завод»	9,9	0,22
АТ «Донбаскабель»	3,36	0,35
ВАТ «Константинівський завод високовольтної апаратури»	15,5	0,66
Торезський електротехнічний завод	24,4	1,88
Донецький енергозавод	4,9	0,17
ВАТ «Сніжнянськхіммаш»	9,2	0,05
ВАТ «Краматорський завод важкого станкобудування»	10,1	0,17
ВАТ «Енергомашпецсталь»	3,1	0,06
ВАТ «Завод технологічного і спеціального обладнання»	14,5	0,07

Основними напрямками інвестиційної діяльності підприємства є, по-перше, поточне інвестування для підтримки, модернізації і заміщення використовуваних засобів виробництва без істотної зміни основної діяльності; по-друге, перспективне інвестування в нові засоби виробництва з істотною зміною характеру і змісту основної діяльності на основі оригінальних інвестиційних проєктів. Як вже зазначалося, джерелами інвестицій

можуть бути власні доходи власників підприємств і власників акцій, а також залучені на зворотній основі. Нормативи прямих інвестицій у виробництво, що рекомендуються для підприємств машинобудівельного комплексу Донецької області, приведені в табл. 2. В основу моделей інвестиційного регулювання і формування нормативів покладені наявні зв'язки і співвідношення в реальних господарських процесах.

Таблиця 2

Нормативи прямих інвестицій у виробництво, рекомендовані для підприємств машинобудівельного комплексу Донецької області (в процентах до середньорічної вартості основних фондів)

Об'єкти капітальних вкладень	Джерела інвестицій						Всього
	Амортизаційний фонд і виробничі заощадження	Прибуток	Акціонерний капітал	Субсидії	Кредити і позики	Боргові зобов'язання	
Підтримання потужностей, що експлуатуються, в робочому стані	8						8
Створення додаткових виробничих потужностей	1	1	1		1		4
Покращення якості продукту, отворення додаткових опоживчих властивостей	1	1			1		3
Створення принципово нового продукту, нових технологій і нових виробничих потужностей		4	4	1	2	2	13
Сервісне обслуговування виробів довготрокового користування	1	1					2
Придбання прав та інтелектуальної власності		1	1			1	3
Покращення застосовуваної технології виробництва	1	1					2
Розвиток виробничої і ринкової інфраструктури	1	1	2	1	1	1	7

Вони носять прогностичний характер і містять класифікаційні критерії для обґрунтування області застосування, тимчасової побудови, інвестиційних цілей і засобів їх досягнення, величини і співвідношення інвестицій і доходів, ступеню надійності реалізації, точності результатів. При цьому розглядається ідеальна модель з наступною її реалізацією в конкретних інвестиційних проєктах, дається абсолютна і порівняльна оцінка приватних і загальних рішень. Інвестиційні нормативи можуть виступати у виді різних фінансових коефіцієнтів, що встановлюють співвідношення між окремими компонентами інвестицій.

Недостатні темпи оновлення виробничих основних фондів, технологій і продукції приводять до швидкого старіння устаткування і не дозволяють підприємству успішно конкурувати на товарних ринках. Таке положення в кінцевому рахунку веде до втрати фінансових ресурсів і капіталу. Низька ефективність виробництва, в даний час, більшості підприємств Донецької області зумовлена саме цими причинами.

Найважливішою умовою ефективного функціонування підприємств у ринковому середовищі є забезпечення принципу самофінансування, що передбачає здійснення господарської діяльності за рахунок власних джерел (амортизації і нерозподіленого прибутку), а також притягнутих кредитних ресурсів. Серед запропонованих джерел інвестицій, представлених у табл. 2, найбільша питома вага припадає на амортизаційний фонд.

Серед джерел інвестиційного ресурсу амортизаційні відрахування займають головне місце завдяки синхрон-

ності між кругообігом основних фондів і формуванням амортизаційного фонду, їх меншою схильністю до кон'юнктурних коливань, що пов'язані з результатами господарської діяльності. Вони в більшій мірі, ніж прибуток, можуть бути фінансовою базою самостійності підприємств у сфері відтворення основних фондів. Тому не випадково в економіці розвинутих країн самофінансування відіграє визначальну роль. Так, у Японії частка власних джерел фінансування оновлення основного капіталу складає 68,9 %, залучених — 31,1 %, у США, відповідно, — 63,5 % і 36,5 %, у Великобританії — 62,1 % і 37,9 %, у ФРН — 55,3 % і 44,7 %. Тобто практично у всіх розвинутих країнах більшість потреб у фінансуванні капітальних вкладень забезпечується на основі самофінансування.

Таким чином, в сучасних умовах амортизаційні відрахування — це головне джерело фінансування капіталовкладень. На них приходиться 2/3 валових інвестицій у розвинутих країнах.

В Україні останнім часом прийнятий ряд заходів щодо впорядкування системи амортизаційних списань і використання коштів амортизаційних фондів. Однак впровадження динамічної системи прискореного амортизаційного списання основного капіталу є однією з найважливіших задач державного регулювання економіки.

Держава приділяє таку велику увагу заходам щодо стимулювання інвестиційної діяльності з огляду на той факт, що інвестиції є вирішальним чинником довгострокового економічного зростання. Державна інвестиційна політика є визначальною, вона покликана встанов-

лювати цивілізовані правила гри в галузі інвестицій, захищати права інвесторів та інтереси держави при здійсненні інвестиційної діяльності, сприяти активізації інвестиційних процесів на всіх рівнях. Тобто інвестиційна політика на макrorівні повинна сприяти поживленню інвестиційної діяльності на регіональному і мікрорівні.

Управління інвестиціями з боку регіональних органів державної влади і місцевого самоврядування зумовлена необхідністю формування і забезпечення раціонального і ефективного використання інвестиційних ресурсів регіону. Слід зазначити, що регіональна інвестиційна політика у великій мірі детермінована загальнодержавними заходами щодо регулювання умов здійснення інвестиційної діяльності. Таким чином, по-лем діяльності регіональних органів державної влади і місцевого самоврядування при здійсненні інвестиційної політики є заходи щодо оптимального використання існуючого в регіоні виробничого потенціалу.

Ефективним заходом щодо укріплення фінансів господарюючих суб'єктів є застосування прискореної амортизації основних фондів. Економічний ефект від застосування методу прискореної амортизації — це додаткові кошти, які залишаються у розпорядженні підприємств. Через механізм прискорених амортизаційних списань основний капітал відтворюється у вартісному відношенні скоріше, чим він зношується фізично і морально. Відбувається інтенсивне розширене відтворення капіталу.

Прискорене амортизаційне списання є однією із форм капіталізації прибутку. Таке перетворення прибутку на капітал є одним із найдепешивих, зручних і швидких, тому, що воно не опосередковано ні залученням коштів з ринку вільного капіталу, ні виплатою дивідендів акціонерам по акціям, і, саме головне, воно не супроводжується сплатою податків до бюджету. Досвід державного регулювання економічних процесів в розвинутих країнах свідчить, що в сучасних умовах прискорене амортизаційне списання основного капіталу швидше відображає масштаб державного регулювання відтворення з метою звільнення прибутків від податків за умови їх обов'язкового інвестування, чим дійсний процес зносу обладнання, споруд.

Масове застосування дозволеного державою прискореного амортизаційного списання основного капіталу має такі наслідки:

- зростають дійсні чисті прибутки господарюючих суб'єктів за рахунок укриття їх в амортизаційному фонді від податків. При інших рівних умовах чистий прибуток зростає на розмір податку з частки прибутку, яка була укрита в амортизаційному фонді;

- прискорюється оборотність капіталу. Технічний знос його, природно, зостається таким, як і раніше, але вартісний обіг відбувається скоріше;

- зростають темпи і доля накопичення в національному доході у зв'язку з тим, що укритий в амортизаційному фонді прибуток вилучається із розподілу на накопичення і споживання; цілком іде на накопичення у вигляді економічно примусових капіталовкладень;

- головний вплив прискореного амортизаційного списання на економіку — можливість відриву мотивації капіталовкладень від стану кон'юнктури, що перетворює норми і порядок амортизаційного списання основного

капіталу на потужний інструмент державного регулювання економіки. Який може застосовуватися для впливу на стан економіки як в цілому, так і диференційовано у часі, щодо галузей і регіонів;

- прискорене амортизаційне списання зумовлює відрив балансової вартості основних фондів від їх ринкової вартості. Так, у розглянутому прикладі, остаточний ефект від застосування прискореної амортизації склав 11738,3 грн., що складе 5% від балансової вартості верстата.

На жаль обмеженням щодо застосування прискорених амортизаційних списань може бути те, що прискорена амортизація дає переваги лише рентабельним підприємствам.

В цілому прискорена амортизація основного капіталу є потужним засобом державного регулювання економіки, вплив якого на масштаби і структуру валових капіталовкладень можна прогнозувати. Її можна застосовувати як інструмент регіонального впливу на інвестиційні процеси через запровадження норм і порядок амортизаційного списання основного капіталу. Міжнародний досвід свідчить, що застосування прискореної амортизації забезпечує від 2/3 до 3/4 валових інвестицій [2, с. 224].

Таким чином слід зазначити, що для економіки України вкрай актуальна задача якісної зміни структури виробничого ресурсу — це модернізація основного капіталу, розширення номенклатури, зниження ресурсо- та енергоємності одиниці продукції, зниження витрат, підвищення конкурентоспроможності, стимулювання прогресивних змін в регіональних і галузевих структурах. Для досягнення цих цілей значно ефективнішим у порівнянні із централізованим фінансуванням є фінансування капіталовкладень за рахунок внутрішніх джерел, при якому держава будує свою фіскальну систему таким чином, що значна частка прибутку у різних формах зостається у розпорядженні підприємств на умовах інвестування їх в самі короткі строки у виробничий капітал. Тому, в сучасних умовах стимулювання самофінансування господарюючих суб'єктів найбільш повно відповідає потребам розширеного відтворення капіталу, має забезпечити швидкий, зручний і дешевий шлях перетворення прибутків на працюючий капітал. Хоча це зовсім не виключає централізованого фінансування у галузях, де приватний капітал не виявляє достатньої ініціативи: у галузі інфраструктури, наукових досліджень, особливо фундаментальних, при підготовці кадрів, деяких галузях добувної промисловості, енергетики.

Звичайний процес фінансування капіталовкладень за рахунок коштів, які залучені з ринку вільного капіталу, відбувається у наступній послідовності: виробництво товарів — реалізація прибутку — сплата податків — розподіл суми дивідендів на споживаему і частину, що заощаджується — придбання на заощаджуєму частину дивідендів акцій — інвестиції. Замість придбання акцій після виплати дивідендів можуть бути другі ланки: розміщення коштів на банківському рахунку — придбання банком акцій або надання кредиту — інвестиції.

При самофінансуванні декілька ланок вилучаються і ланцюжок виглядає таким чином: виробництво товарів — реалізація прибутку — сплата податків з нерозподіленого прибутку — інвестиції або реалізація прибутку — укриття значної частини прибутку від оподаткування в амортизаційному фонді — інвестиції.

Важливе значення має не стільки скорочення строків і спрощення процесу прирощення прибутку, скільки зростання ефективності капіталізації. За умови самофінансування не має потреби сплачувати відсотків за кредитами і доходів по цінним паперам; частка дивідендів у загальній сумі прибутку скорочується за рахунок збільшення частки нерозподіленого прибутку, амортизаційного фонду і резервів. У підсумку зростає доля і маса прибутку, який спрямовується на накопичення. Інвестиції стають «дешевшими».

Стимулювання інвестицій за рахунок власних коштів підприємства є інструментом активної державної структурної політики; дозволяючи окремим регіонам, галузям або підприємствам використовувати самофінансування у більшому або меншому ступеню, держава впливає на галузеву і регіональну структуру господарства. У зв'язку з цим перспективи подальших досліджень можуть бути пов'язані з пошуком напрямів та джерел фінансування технічного переозброєння промислових підприємств та визначенням ролі державних та місцевих органів управління в цьому процесі.

Література

1. Мерзляк А. Тенденції і закономірності формування та використання внутрішніх джерел інвестиційних

ресурсів регіону // Вісник Української Академії державного управління при Президенті України.— 2002.— № 3.— С. 108—118.

2. Сергеев И.В., Веретенникова И.И. Организация и финансирование инвестиций: Учеб. пособие.— М.: Финансы и статистика, 2000.— 272 с.

3. Удалых О.А. Управление инвестиционной деятельностью в промышленном регионе: Дис.... канд. экон. наук: 08.02.03 / НАН Украины, ИЭП.— Д., 2002.— 188 с.

4. Федорчук Ю.М. Логистическая концепция управления потоками инвестиционных ресурсов через систему свободных экономических зон: Автореф. дис. ... канд. экон. наук: 08.00.05.— Саратов: Саратовский гос. техн. ун-т, 2001.— 22 с.

5. Закон України Про внесення змін до Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» від 22 травня 1997 р. № 283/97-ВР // Відомості Верховної Ради України від 22.08.1997.— 1997 р., № 27, стаття 181.

6. Програма економічного і соціального розвитку м. Донецька на 2008 рік.— Донецьк: Донецька міська рада, 2007.— 413 с.

7. Иностранные инвестиции растут, а их структура продолжает меняться. Электронный ресурс. Режим доступа до сайту: <http://www.donetskstat.gov.ua/region/index.php> — Заголовок з екрану.

І.І. Кукурудза

*д-р екон. наук, академік АЕН України,
м. Черкаси*

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО МИСЛЕННЯ У МОЛОДІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Про залежність результатів господарської діяльності від рівня освіти працівників знали ще у давні часи. Так, Платон зазначав, що освіта має високу економічну цінність, оскільки робить громадян «розсудливими», тобто він вважав, що освіта формує економічне мислення. Цікаві думки щодо взаємовпливу освіти та економіки висловив А. Сміт, котрий, зокрема, писав, що затрати на освіту людини можна класифікувати як капіталовкладення, яке з часом обернеться для неї більш високою заробітною платою. Якщо слова класика перекласти на нинішню фразеологію, то можна сказати, що в його висловлюванні міститься зародок поширеної в наш час в країнах Заходу теорії людського капіталу. Її суть дуже коротко можна розкрити тезою про те, що освіта підвищує здатність людини до праці, внаслідок чого стає можливим економічне зростання.

В умовах значного поширення освіти проблеми впливу знань на якість робочої сили та її продуктивність у процесі праці постійно перебувають в центрі уваги багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених, в тому числі й таких, як Г. Беккер, Зб. Бохняж, О. Грішнова, С. Дорогунцов, Р. Лукас, К. Маркс, А. Маршалл, І. Шамова, Т. Шульц та інші. У їхніх працях розглядаються пробле-

ми трансформування у людський капітал, як правило, вищої та професійно-технічної освіти, причому не завжди тільки економічної. Так, директор Центру націй Зб. Бохняж (США) зазначає, що «інвестування в людський капітал є найважливішим чинником подолання економічних, соціальних та екологічних негараздів і заснування розвинутого й заможного суспільства. Досвід Сполучених Штатів виразно свідчить, що понад 60 відсотків усіх багатств досягнуто завдяки людському капіталу» [1, с. 3].

Проте з початком ринкових перетворень у колишніх соціалістичних країнах значно зросла потреба передусім в економічних знаннях, з якими багато хто пов'язує можливість займатися власним бізнесом або влаштуватися на більш престижну роботу. Переконливим доказом небувалого зростання попиту на економічну освіту в Польщі, пише Дж. Радзіловський (Міннесотський університет), є те, що за десять років після початку ринкової трансформації кількість студентів, котрі вивчають економіку та управління нею, збільшилась на денній формі навчання у сім разів, на вечірній формі та навчання у вихідні дні — більш ніж у 17 разів, тоді як загальне число студентів збільшилось лише у 3,5 раза [2,